

Preot Claudiu-Ioan Coman
Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

Arhimandrit Damaschin LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească în scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan*, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2015, 190 pp.;

Una dintre cele mai dureroase probleme pe plan spiritual este ceea ce se confirmă de multe ori empiric, anume că, astăzi, *dubovnicia* nu se mai identifică decât răzleț cu *paternitatea spirituală* și cu tot ceea ce ține de câmpul semantic al acesteia. Osificată și prinsă în capcana formalismului liturgic, ceea ce numim *Taina Spovedaniei*, în unele locuri și în unele situații, a devenit o simplă enumerare de păcate, al cărei final este „clasicul” *canon* (în unele situații prea aspru), dar care, de obicei, este perceput de către penitentul oarecum conștiincios sub forma cerinței preotului duhovnic, realizată „mecanic”, dar mult prea departe de tot ceea ce ține de chestiunea terapeutică a spiritualității, asceticii și misticii ortodoxe, promovată îndeobște de sfinții părinți.

Paradoxal, astăzi, când există suficiente mijloace media, comunicarea între persoane se află în pericolul de a fi percepută sub formele din care, la o analiză meticuloasă, nu conține nimic ziditor; mai mult, însăși *comuniunea*, rod al experienței liturgice, pare să piardă ușor, dar sigur, prim-planul vieții duhovnicești.

Dacă ar fi cazul să învățăm ceva de la trecut, atunci nu poate fi vorba doar despre o simplă „revoluție” culturală și despre o (re)asimilare a valorilor certificate de un anumit tip de moralitate care se dorește a fi reaşezată la loc de cinste, ci despre expresia asumării voluntare a tot ceea ce ne-au oferit ca moștenire prețioasă secolele trecute. Așa

că, atunci când vorbim despre experiența paternității duhovnicești, bazându-ne pe doar câteva texte scrise într-un stil epistolar, sigur, prima întrebare care apare are în vedere anumite precedente pe care le-am putea identifica, fie chiar în cultura profană.

Așa că, la baza acestui veritabil „dosar”, până la deja celebrele *Epistole* care au intrat în componența canonului neotestamentar, consider oportună semnalarea unui precedent înainte de creștinism: celebrele *epistole* ale filozofului Seneca către Lucilius. Ca numitor comun cu epistolarul ascetic și, deopotrivă, filocalic, textele lui Seneca către Lucilius, deși adresate unei persoane concrete, după cum bine observa erudita cercetătoare și lingvistă Ioana Costa, totuși, în egală măsură, aidoma textelor filocalice, ele sunt adresate și posterității¹. Un plus valoric la cele menționate anterior este faptul că, în trecut, Cicero a fost cel care a formulat explicit ideea potrivit căreia „comunicarea epistolară își vedește în mai multe rânduri superioritatea față de cea directă”².

Considerând plauzibile informațiile de mai sus, nu este lipsit de importanță faptul că un îndemn paulin adresat comunității creștinilor în *Epistola către Galateni* este acela de „a lua aminte” la cuvintele scrise cu însăși mâna apostolului neamurilor (*Galateni* 6, 11). Dar, în sine, conceptul prin care desemnăm „luarea aminte” este de o astfel de amploare, încât teoreticianul literar și profesorul Matei Călinescu ajunge la concluzia că „lectura liturgică a zămislit forme mai personalizate de lectură spirituală (*lectio spiritualis*)”³. Este vorba, la Călinescu, de o linie de demarcație al cărei rol central îl are ceea ce am putea numi „forța discernământului duhovnicesc”.

¹ SENECA, *Epistole către Lucilius*, vol. I, trad. I. Costa, Ed. Polirom, Iași, 2007, pp. 7-8.

² SENECA, *Epistole către Lucilius*, vol. I, p. 20.

³ Matei CĂLINESCU, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, trad. V. Stanciu, Ed. Humanitas, București, 2017, p. 126.

Despre o astfel de perspectivă ne vorbește Preasfințitul Părinte Damaschin Dorneanu, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, într-o lucrare care, la bază, a fost o erudită disertație masterală, despre care voi vorbi în ceea ce urmează.

Structurată în cinci capitole, lucrarea se dorește a fi o cercetare minuțioasă a surselor care au stat la bazele conceptului de „paternitate duhovnicească”, cu specificarea limitelor: cercetarea este redusă la epistolarul filocalic al sfinților Varsanufie și Ioan, ceea ce deja semnifică un plus pentru cercetare. Atunci când aria subiectului este extinsă, autorul poate aluneca în pericolul repetitivității; iarăși, când aria cercetării se află în jurul unui subiect bine definit, autorul trebuie să se refere exhaustiv doar la chestiunile ce privesc strict subiectul tratat. Astfel, din numeroase amănunte referitoare la această carte, am sintetizat câteva, pe care le voi expune treptat.

În primul rând, după cum bine știm, la baza experienței ecleziale, fie că a fost vorba de spațiul creștinismului apusean, fie că a fost vorba despre cel răsăritean, povățuirea duhovnicească a fost mereu ancorată în textele Sfintei Scripturi. Din acest motiv, cu luciditate și exigență, Preasfințitul Damaschin a optat fericit ca, încă din partea introductivă, menită a familiariza cititorul cu limitele generale și cu subiectele ce vor fi tratate, să folosească un text neotestamentar, din *Epistola sobornicească a Sfântului Apostol Iacov*, unde Dumnezeu e numit „Părintele luminilor” (*Iacov* 1, 17), într-o fericită și excelentă încercare de „a zămisli”, în ton cu ideile lui Matei Călinescu, o utilizare spirituală personală, al cărei izvor este cuvântul revelat și autoritar al Bibliei. Numeam încercarea cu apelativul de „fericită”, tocmai în ideea că versetul cu pricina din *Epistola* Sfântului Iacov „se referă la lucrurile cu privire la care nu ar trebui să fim înșelați, [deoarece] este posibil ca Iacov să aibă în minte înțelepciunea ca fiind darul preeminent al lui Dumnezeu”⁴. Din acest motiv,

⁴ Craig L. BLOMBERG, Mariam J. KAMELL, „Comentariu exegetic al Noului Testament: *Iacov*”, în vol. *Comentariul exegetic Zondervan al Noului*

Preasfințitul Damaschin concluzionează că „însuși darul paternității duhovnicești a fost oferit oamenilor de Dumnezeu, Creatorul făpturii umane și Tată al ei”⁵.

Cu această remarcă, cel de-al doilea capitol al lucrării se va concentra pe „Resursele biblice ale îndrumării duhovnicești”⁶. Mottoul este, iarăși, un text din *Galateni* 4, 19, în care Sfântul Pavel se adresează comunității creștinilor din Galatia în felul următor: „O, copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii până când Hristos va lua iarăși chip în voi”. Consider că, dincolo de orice altă specificație, versetul poate fi înțeles și ca o „instruire” a credinciosului, deoarece, „cu cât ne apropiem de era creștină, cu atât ideea paternității și filiației divine se aprofundează, în sensul dobândirii unei conotații interioare și individuale”⁷. Cuvintele rezonează cu expresiile prin care distinsul teolog francez Olivier Clément numea „trezvia duhovnicească” în felul unei „întoarceri spre celălalt, care devine uimire, deșteptare, revelație. Se naște în minte *răvășitoarea* minunare că mai există și alții în calda lumină a lui Dumnezeu”⁸. Dar, pentru a experia această bucurie izvorâtă din „întoarcerea cu dragoste spre celălalt” este imperios necesar, aflăm, ca această filiație „să se întemeieze pe reale virtuți interioare”⁹. Așa se face că părintele episcop Damaschin are darul de a sintetiza concepte care au fost în atenția cercetării teologice riguroase întocmite sub supravegherea unor teologi ca Jürgen Moltmann. Mă refer aici la impactul

Testament, Clinton E. ARNOLD (ed.), trad. V. Magdici, Ed. Noua Speranță, Timișoara, 2021, p. 76.

⁵ Arhim. Damaschin LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească în scrisorile Sfinților Varsanufie și Ioan*, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Suceava, 2015, p. 6.

⁶ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 42-53.

⁷ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 44.

⁸ Olivier CLÉMENT, *Întrebări asupra omului*, trad. † Iosif, mitropolitul ortodox român al Europei Centrale și Meridionale, † Siluan, episcopul ortodox român al Italiei, Ed. Apostolia/Reîntregirea, Paris/Alba-Iulia, 2019, p. 66.

⁹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 45.

pe care l-a avut cercetarea lui Miroslav Volf¹⁰, profesorul teolog de la Yale, care, între altele, avusese inspirația de a privi cu atâta discernământ noțiunile legate de spiritualitatea creștină într-o manieră în care viza un așa-numit „factor de risc” pe seama „harului”, interpretat și în felul promovării virtuților lucrătoare pentru desăvârșire din noi, către aproapele nostru¹¹. Problema este aceea că, după cum iarăși afirmă Preasfințitul Damaschin, rolul spiritualității este bazat pe Iisus Hristos, un model prin excelență, și nu vine ca urmare a unei inițiative voluntare umane, după cum ne-ar face să înțelegem unele afirmații ale lui Volf.

Părintele episcop Damaschin Dorneanul folosește imaginea biblică a Mântuitorului cu ucenicii Săi pentru a evidenția faptul că „legătura lui Iisus cu cei pe care El i-a chemat și care s-au pus în slujba Sa este, în general, caracterizată în Evanghelii ca o relație a învățătorului, a mentorului, cu ucenicii, cu discipolii Săi. Este, de altfel, tipul relației pe care a găsit-o deja în curentele ascetice din Palestina, precum cel creat de Sf. Ioan Botezătorul, care avea și el, mai dinainte, ucenicii săi și prin care Iisus a ținut a fi botezat”¹². Deci, faptul că spiritualitatea a fost centrată pe o relație vie între *părintele dubovniceșc* și *ucenic* nu este o creație tipic creștină, izvorâtă de la o autoritate fie ea și patristică; este însă continuatoarea „moștenirii” primite de la modelul oferit de Domnul Iisus Hristos de la cel al ucenicilor Săi.

Practic, este de acum un fapt cert acela că dorința lui Hristos, după cum bine punctează părintele episcop Damaschin, nu a fost aceea de a-i face pe urmașii Săi, apostolii, doar învățători,

¹⁰ Mă refer la impactul pozitiv pe care l-a avut în mediile universitare occidentale publicarea cercetării doctorale a lui Miroslav VOLF, profesor la „Yale Divinity School”, intitulată *Excludere și îmbrățișare. O explorare teologică a identității, a alterității și a reconcilierii*, trad. M. Gingirov, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2014.

¹¹ M. VOLF, *Excludere și îmbrățișare...*, p. 186.

¹² Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate dubovnicească...*, p. 46.

„ci și încredințarea de a fi și ei, pentru alții – mai mult decât simpli învățători – părinți, după imaginea Părintelui ceresc. El îi invită să estimeze la justa valoare trimiterea lor, care are o funcție mai mult decât didactică, învățătoarească, misionară; are o încărcătură ce ține de paternitate”¹³.

Poate că de aceea în spațiul ortodox, încă din anii '50 Organizația Mondială a Tineretului Ortodox a dorit să genereze discuții pe acest subiect important legat de misiune și de rolul său biblic, gravitând în jurul textului mateian, care îndeamnă: „Mergând, învățați toate neamurile” (*Matei* 28, 19), la *Conferința Syndesmos* de la Tesalonic. A fost, cred, un prim moment în care teologii ortodocși au conștientizat rolul filocalic, ce tindea să cadă pradă uitării, al misiunii apostolice și al perpetuării acesteia în arealul spiritualității răsăritene.

Lăsând multe aspecte importante la o parte, cred că fraza cu care se încheie acest capitol devine esențială și, doar ea singură, poate fi înțeleasă ca o concluzie a întregului capitol. Preasfințitul Damaschin arată că „un părinte duhovnicesc nu este niciodată un dascăl care învață pe alții, ci cel care naște imaginea Tatălui ceresc”¹⁴.

Sub imperativul veterotestamentar: „să se bucure pustiul, ca și crinul să înflorească” (*Isaia* 35, 1), autorul lucrării oferă informații esențiale în privința istoricității vieții monahale. Îmi amintesc de abatele Valerio Cattana Osb care, vorbind despre lucrarea de mici dimensiuni a lui Maciej Bielawski, care oferă o privire de ansamblu asupra monahismului bizantin, spunea că interesul pentru astfel de subiecte în rândurile cercetătorilor este din ce în ce mai mare¹⁵. Sigur, la momentul în care a redactat lucrarea, cercetarea Preasfințitului Damaschin era un eveniment remarcabil, efortul intelectual al

¹³ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 47.

¹⁴ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 53.

¹⁵ Valerio Cattana OSB, „Prefață”, în Maciej BIELAWSKI, *Monahismul bizantin*, trad. A. Mărcuș, Ed. Galaxia Guttenberg, Târgu Lăpuș, 2007, p. 5.

său reușind să umple un gol inexplicabil în spiritualitatea autohtonă. Poate că nu e greșit să afirm – deși nu am cunoștințele necesare pentru a verifica plauzibilitatea afirmațiilor pe care le voi face – că lucrarea Preasfințitului a stimulat alte traduceri, dintre care se remarcă cea a lui Kyle A. Schenkewitz, publicată în 2017 și concentrată asupra personalității remarcabile a lui Dorotei din Gaza cu discursul despre vindecare ca element specific monahismului gazan, în care se face referire și la Sfinții Varsanufie și Ioan¹⁶. Sigur, particularitățile monahismului sunt tratate așa cum se cuvine. Începuturile vieții monahale, în ceea ce privește anumite „reguli”, după cum bine remarcă Preasfințitul Damaschin, se află, din informațiile pe care istoricii ni le oferă, undeva în perioada Sf. Antonie cel Mare, care „n-a fost primul monah, ci mai multe persoane au adoptat același fel de viață în alte regiuni, precum Siria sau Palestina”¹⁷, ultima regiune reprezentând un veritabil punct de atracție, datorită Locurilor Sfinte. Asta înseamnă, pe bună dreptate, că „Palestina nu este doar locul de sinteză al tradițiilor anahoretice și cenobitice, ci și locul de convergență și sistematizare a unor «curente» – sau, mai puțin pretențios, direcții – în viețuirea monahală”¹⁸. Astfel că, în stilul lui Schenkewitz, Preasfințitul arată că Dorotei, ucenic al Sfinților Varsanufie și Ioan, viețuise într-o comunitate celebră a avei Serid, pe la sfârșitul secolului al V-lea. Important de semnalat e faptul că „specificul comunității avei Serid stă în remarcabilul său echilibru privind organizarea vieții monahale”¹⁹, fapt care va conduce nu la „concurența” între cele trei personalități (Serid, Varsanufie și Ioan), ci la sporirea eficacității vieții spirituale și, implicit, a paternității duhovnicești²⁰.

¹⁶ Kyle A. SCHENKEWITZ, *Dorotei din Gaza și discursul despre vindecare în monahismul gazan*, trad. M.-S. Chirilă, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2017, p. 220. În privința referințelor la Sfinții Varsanufie și Ioan, a se vedea, în aceeași lucrare, pp. 81-93.

¹⁷ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 55.

¹⁸ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 59.

¹⁹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 65.

²⁰ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 65.

Odată cu stabilirea clară a elementelor generale, ultima parte a studiului se centrează pe subiectul propriu-zis al temei: „Paternitatea duhovnicească în monahismul din Gaza”²¹. Dacă primele capitole au stat sub semnul autorității unor versete scripturistice, atât veterotestamentare, cât și neotestamentare, capitolul al IV-lea are ca motto un fragment din scrierea Sfântului Varsanufie: „fiecare dintre sfinți, înfățișând pe fiii săi mântuiți lui Dumnezeu, va zice cu glas strălucitor: «Iată eu și copiii pe care mi i-a dat Dumnezeu!»”²². Este vorba așadar despre adevărata filiație duhovnicească. Însă, foarte important, atitudinea de grijă deosebită, manifestată pentru ucenici, vedea, în ceea ce-l privește pe Sfântul Varsanufie, în urma unei contemplații înalte, „despre care dau mărturie câteva expresii/fragmente din unele scrisori (ex. 90, 569), fiind împodobit de asemenea cu daruri duhovnicești, precum înainte-vederea și discernământul duhurilor, care l-au făcut din plin să-și merite cognomenul de «Marele Bătrân»”²³.

Mai important, cei doi sfinți asceți arată modul în care un părinte duhovnicesc nu va putea niciodată să fie un bun povățuitor dacă în perioada uceniciei nu a fost un ucenic ascultător. Pentru validarea acestei informații, Preasfințitul Damaschin citează o autoritate în domeniu, I. Hausherr, cel care spunea că: „în ceea ce privește îndrumarea duhovnicească, lucrurile stau la fel ca în cazul exercițiului autorității: ea nu este practică bine decât după ce a fost suportată așa cum se cuvine”²⁴.

Foarte important mi se pare de semnalat faptul că cel de-al doilea subcapitol al capitolului al IV-lea vizează definirea conceptelor și a atitudinilor de „paternitate” și „filiație”, așa cum reies din celebrele scrisori ale celor doi sfinți. Remarcabil, cu privire strict la trimiterile pe care le utilizează, e debutul listei bibliografice de argumente cu

²¹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 66-145.

²² Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 66.

²³ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 67-68.

²⁴ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 70.

o lucrare care, la vremea respectivă, cel puțin pe plan autohton, se găsea foarte greu în biblioteci sau în librării. Este vorba despre cercetarea întocmită de Valentina Pelin, cu o postfață a academicianului Virgil Cândea, legată de „cuvintele și scrisorile duhovnicești”, în două volume, apărute în 1998 și 1999 la Chișinău. Deși încă nu se publicase o ediție conexă, ce ar fi fost de un real ajutor autorului, cercetarea aceeași Valentina Pelin cu privire la contextualizarea paisianismului în sud-estul european între secolele XVIII-XIX²⁵, totuși, acribia științifică pe care o dovedește părintele episcop Damaschin a făcut să poată scrie competent în privința faptului că Sf. Paisie de la Neamț, între sfaturile sale, intercala părți destul de generoase din epistolarul celor doi așceți sfinți, Varsanufie și Ioan, tradiție care, după cum aflăm în continuare, se va extinde și la alți sfinți: Teofan Zăvorâtul, Tihon de Zadonsk, Siluan Athonitul, Gheron Iosif Isihastul, Nicolae Velimirovici, ieromonahul Serafim Rose, Sofronie Saharov, Macarie de la Optina, Paisie de la Sihla etc.²⁶. De ce sunt însă atât de importante respectivele texte? Cele

„850 de scrisori, dintre care 446 sunt ale lui Ioan și 396 ale lui Varsanufie [...], de dimensiuni variate, pornind de la o frază, până la, cel mult, și în mod excepțional, o pagină obișnuită în dactilografie, păstrează foarte mult din prospețimea, naturalețea și firescul creștinismului primar”²⁷.

Pe scurt, deoarece doresc să las cititorilor interesați bucuria descoperirii întregii argumentații, „scrisorile” la care se referă Preasfințitul Damaschin arată că „pragmatismul răspunsurilor nu anulează

²⁵ Valentina PELIN, *Paisianismul în contextul cultural și spiritual sud-est și est european (secolele XVIII-XIX)*, Andrei EȘANU, Valentina EȘANU (eds), Ed. Doxologia, Iași, 2017, p. 324.

²⁶ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 74-75.

²⁷ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 76-77.

scopul final al lămuririi pe care intenționează să-l transmită cei doi expeditori: vindecarea de patimi și dobândirea mântuirii”²⁸.

Mi-am amintit cu această ocazie despre un fapt particular, prezentat de Olga Lossky în monografia pe care o dedică reductabilei figuri teologice a Elisabetei Behr Sigel, cea care, într-o disertație teologică strălucită, afirmase că atunci când vorbim despre particularitățile sfințeniei specifice fiecărei Biserici observăm, de pildă, că textele hagiografice „exprimă viziunea despre Hristos proprie fiecărei biserici creștine poate chiar mai bine decât operele teologiei savante”²⁹, așa încât „monahismul este cel mai important vehicul al educației religioase, alături de Evanghelie și Liturghie”³⁰.

În mod expres, subcapitolul dedicat „rugăciunii și cuvântului” mi-a atras atenția atunci când am observat finețea expunerii Preasfințitului Damaschin în ceea ce privește judecata lui Dumnezeu. Simplu, bazându-se pe textele sfinților Varsanufie și Ioan, părintele episcop arată că „Dumnezeu nu judecă niciodată individual o persoană, ci întotdeauna în relație cu alții: predecesori, beneficiari ai faptei, părinte duhovnicesc etc.”³¹. Poate că semnificațiile acestei judecăți pe criterii de milă seamănă cu ceea ce Benedict al XVI-lea, Joseph Ratzinger, într-un eseu teologic dedicat eclesiologiei, afirma: invocarea „divinei milostiviri are rolul de a binevoi să umfle pânzele întinse ale credinței și mărturisirii noastre cu suflarea vântului Duhului Sfânt”³². Consider așadar, sprijinindu-mă pe informațiile anterioare, că este binevenită altă afirmație a Preasfințitului Damaschin, cea potrivit căreia

²⁸ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 78.

²⁹ Olga LOSSKY, *Spre ziua cea neînserată. Viața Elisabetei Behr-Sigel (1907-2005)*, trad. A. Siladi, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 166.

³⁰ O. LOSSKY, *Spre ziua cea neînserată...*, p. 167.

³¹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 79.

³² Joseph RATZINGER, *Biserică, ecumenism și politică. Noi eseuri de eclesiologie*, Francisca BĂLTĂCEANU, MONICA BROȘTEANU (eds), Ed. Arcb, București, 2014, p. 82.

„orice cuvânt dat ucenicului este «îmbibat» de rugăciunea părintelui, care-i conferă o energie ce-i înlesnește împlinirea: «cel ce ți-a dat poruncă nu ți-a dat-o golită de putere, ci îți va ajuta prin cererea ta și prin rugăciunile lui ca să o poți păzi»³³.

Cele de mai sus însă sunt unite cu alte abilități cerute ucenicului, în număr de trei: ascultarea, smerenia, negrija³⁴. După cum dovedește convingător argumentarea, „taina ascultării rează echilibrul dintre voința omului și cea a lui Dumnezeu [...] pentru că Duhul lui Dumnezeu, în interiorul Căruia se lucrează taina paternității duhovnicești, este Duh al libertății (2 Corinteni 3, 17)³⁵. Interesant mi s-a părut, în momentul în care am făcut o conexiune între informațiile erudite ale Preasfințitului Damaschin cu cele ale unui profesor emerit de teologie biblică neotestamentară, Hans Klein de la Sibiu, că au un numitor comun.

Din optică biblică, sprijinindu-și argumentarea pe hermeneutica mai veche, dar academică a exegeților M. Harris și C.F.D. Moule, pentru Sf. Apostol Pavel – deosebit de important, cred eu – „întoarcerea spre Domnul” înseamnă – după cum observă și profesorul Klein – „întoarcere spre Duhul”³⁶. După cum arată mai departe argumentarea, identificarea de aici a lui Hristos cu Duhul Sfânt înseamnă o bază biblică pentru spiritualitate, deoarece, „prin Duhul este dăruită adevărata libertate și prin ea se capătă și adevărata «încredere», adevărata «îndrăzneală» și «adevărata slujbă aducătoare de dreptate»³⁷. În toate acestea, este necesar însă discernământul, care provine din grecescul *diakrisis*, de origine biblică, ce „amintește de deosebirea

³³ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 79.

³⁴ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 83.

³⁵ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 90.

³⁶ Hans KLEIN, *1 și 2 Corinteni. Traducere și comentariu*, trad. L. Taloș, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2021, p. 337.

³⁷ H. KLEIN, *1 și 2 Corinteni...*, p. 339.

duhurilor”³⁸. De ce este necesar discernământul pentru un părinte duhovnicesc? Mi-a plăcut, din vasta paletă a interpretărilor posibile, cea a părintelui Sofronie Saharov, pentru care „un duhovnic trebuie să simtă ritmul lumii lăuntrice a fiecărui om care se întoarce spre el. În acest scop, el se roagă Duhului Sfânt să-l îndrume și să-l inspire să dea sfaturile necesare fiecăruia”³⁹. Consider, iarăși, o afirmație a Preasfințitului Damaschin esențială în deslușirea noțiunii de discernământ: „este nevoie de multă discreție în împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, fără a avea tendința de a muștra comportamentul nepotrivit al fratelui, dar și fără a te face părtaș la păcatul lui”⁴⁰.

Al cincilea subcapitol, intitulat „Duhovnicia – școală a creștinismului”⁴¹, este „construit” admirabil, cu bazele pe cercetările în domeniu întocmite de Lorenzo Perrone, cu privire la însemnătatea îndrumării duhovnicești. Îndrumarea duhovnicească, înțeleasă în spiritul tradiției ortodoxe, „e accesibilă omului grație unor facultăți de percepere. În limbajul autorilor ascetici ele sunt numite *simțuri duhovnicești* și sunt descrise prin analogie cu cele trupești”⁴². Aceste simțuri duhovnicești, despre care vorbea Cătălin Pălimaru într-un alt context, nu mult diferit, sunt exersate în primul rând de ucenicii care „își aleg profesorii”. Bunăoară,

„niciun părinte nu se erijează singur în postura de îndrumător al altora. Ucenicii își aleg părinții și le conferă acest statut. Nu există autoproclamare, «autonomire», în calitatea de «părinte». Din

³⁸ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 99.

³⁹ Diac. Stephen MUSE, „Luând ștergarul și Crucea. Cum să fii smerit, să dai sfaturi duhovnicești și să nu faci niciun rău”, în vol. *Cuvinte în Dubul: Perspective pastorale despre Taina Spovedaniei*, Vasileios THERMOS, Stephen MUSE (eds), trad. V.-R. Trandafir, Ed. Doxologia, Iași, 2021, p. 152.

⁴⁰ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 103.

⁴¹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 105-114.

⁴² Cătălin PĂLIMARU, *Teologia experienței în corpusul macarian*, Ed. Renașterea, Alba-Iulia, 2014, p. 129.

contră, cei care-și dau seama de responsabilitatea imensă care apasă pe umerii părintelui duhovnicesc fug de ea”⁴³.

Altfel spus, duhovnicia trebuie privită în contextul dezvoltării asceticii și misticii în creștinism, iar, potrivit avvei Varsanufie, aflăm în final,

„succesiunea de la un maestru (părinte) la altul deține o atât de mare importanță, [încât], luându-L pe Hristos ca adevărat model de învățător, Sfântul Varsanufie subliniază direcția mișcării spre un țel mai înalt: ai în El pe Învățătorul cel bun Care îți poruncește să uiți lucrurile din urmă și să privești la cele dinainte (*Filipeni 3, 14*)”⁴⁴.

Mai departe, cu rigurozitatea cercetătorului care dorește să examineze o problemă în așa fel încât să nu-i scape nimic din ceea ce este esențial, Preasfințitul Damaschin tratează o altă problemă, legată de ambivalența celor două atitudini: „voința omului” și „voința lui Dumnezeu”, privite într-un dialog ce se dorește a fi constructiv. Cu rigoarea unui dogmatician, se expune problema cunoașterii lui Dumnezeu „direct”, mai rar întâlnită, chiar și la cei mai mari asceti. Din acest motiv, pentru a progresa de pe o treaptă pe alta, „orice om, fie el monah ori credincios laic, care se angajează pe calea cea bună trebuie să știe *dacă* direcția pe care merge îl conduce într-adevăr spre Dumnezeu, să știe să se ferească de primejdiile de care este înconjurat, să cunoască – dacă se poate, în fiecare moment – ce trebuie să facă pentru a împlini voia lui Dumnezeu”⁴⁵. De aceea, așa-numita „regulă de aur” din rugăciunea „Tatăl nostru”, „facă-se voia Ta [...], implică acceptarea unor soluții care, în raport cu rațiunile omenești, apar pe neașteptate”⁴⁶.

⁴³ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 109.

⁴⁴ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 113-114.

⁴⁵ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, pp. 115-116.

⁴⁶ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 126.

Este firesc atunci ca imediat să fie tratată o altă problemă, cea a „dragostei și a muștrării” de către părintele duhovnicesc, ambele îndreptate către inima fiului duhovnicesc. După o altă analiză la fel de minuțioasă asupra frazelor respective din scrisorile sfinților Varsanufie și Ioan, concluzia este aceea că „dragostea dintre părințele duhovnicesc și ucenic transcende cadrele limitate ale existenței pământești; ea începe pe pământ, dar se continuă în veșnicie”⁴⁷.

Finalul acestui vast capitol tratează „specificitatea complementară a monahismului gazan”. Este vorba despre faptul că, în privința sfinților Varsanufie și Ioan „asistăm la o prelungire a unei tradiții, după ce fusese asumată ontologic, părinții din Gaza socotindu-se, într-un fel, ucenici ai bătrânilor din Egipt, ceea ce l-a făcut pe François Neyt să vorbească de o «autoritate a uceniciei»”⁴⁸. Și mai important, după cum precizează în continuare Preasfințitul Damaschin,

„fidelitatea față de tradiție este una creatoare. Ea nu creează repetitisme, mimetisme ori sfaturi șablonate. Timpurile nu se identifică în totalitate. Și, deși principiile generale sunt aceleași, fiecare părinte le aplică în funcție de temperamentul său, de cultura sa, de propria experiență, de caracterul îndrumării pe care și el a primit-o, pe de o parte, iar pe de altă parte, fiii duhovnicești sunt diferiți nu numai între ei, ci și față de cei aparținând câtorva generații în urmă. *Patul lui Procust* nu își găsește nicidecum locul în tradiția paternității și filiației în Ortodoxie”⁴⁹.

Ultimul capitol al acestei lucrări, al cincilea, are în vedere aspecte referitoare la ceea ce numim cu caracter general „moștenirea bătrânilor”. Odată cu cei doi Sfinți asceți Varsanufie și Ioan, spiritualitatea avea, în sfârșit, parte de un nou „curent”, diferit de concepțiile

⁴⁷ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 135.

⁴⁸ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 138.

⁴⁹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 140.

lui Origen (dominante în epocă). Preluând creativ de la Hausherr definierea spiritualității gazane în termenii unei „șovăieli a misticii speculative”⁵⁰, cei doi rămânând mistici, Preasfințitul Damaschin face o încercare reușită de actualizare a mesajului filocalic, ascetic și mistic. Așa că prima lecție pe care ne-o transmite corespondența epistolară a celor doi ar fi aceea de a ne oferi „o metodă, în fapt, un mod de a străbate calea împărătească despre care pomește Scriptura (*Paralipomena* 4, 26), cale ce presupune o întâlnire cu Hristos, prieten al vameșilor și al păcătoșilor, dar inamic declarat și cu direcție misionară, al cărturarilor și perfecților de orice fel”⁵¹. Eleganța Sfinților Varsanufie și Ioan, zice Preasfințitul Damaschin mai departe, constă în aceea că

„se delimitează de extreme, discern totul prin constanta referire la Evanghelie și la Tradiția sănătoasă a Bisericii și, ceea ce este și mai important, viețuiesc ca atare, norma credinței și cea a rugăciunii găsimu-și întruparea în trăirile lor și în modul în care această viețuire de duh purtătoare iradiază în viețile celor dimprejur”⁵².

Din cele menționate până aici, cu siguranță, scrisorile celor doi asceți devin adversarele de netrecut ale oricăror derapaje spirituale ce astăzi, din nefericire, din ce în ce mai mult, aproape peste tot, își fac simțită prezența. Ceea ce caracterizează atitudinea celor doi părinți, dincolo de aspectele care țin strict de personalitatea fiecăruia, este echilibrul. Sigur, mai ales pentru duhovnic, nu este o atitudine ușoară aceasta (a echidistanței), însă este un imperativ necesar în vederea binefacerilor sufletești ale ucenicilor, indiferent dacă aceștia sunt laici sau monahi.

Cele aproximativ 15 pagini de bibliografie vorbesc despre o cercetare care, cel puțin pentru studenții teologi și pentru masteranzi,

⁵⁰ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 146.

⁵¹ Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 148.

⁵² Arhim. D. LUCHIAN, *Paternitate duhovnicească...*, p. 149.

deopotrivă, ar trebui să reprezinte un exemplu, un mod asumat și constructiv de a face cercetare, utilizând toate edițiile care se bucură de recunoaștere pe plan internațional. Lista citatelor biblice este, după părerea mea, mai mult decât utilă, ea servind ca reper pentru alte probleme de cercetare.

Scrisă de unul dintre ierarhii cărturari ca o încununare a studiilor masterale, lucrarea pe care Preasfințitul Damaschin a oferit-o în dar, în 2021, participanților la *Cursurile de Definitivat în preoție*, la Iași, printre care am avut plăcerea de a mă număra, este, cu siguranță, un punct de plecare ce se impune atât preoților care doresc să fie duhovnici eficienți, cât și credincioșilor care își propun fie să-și îmbogățească cunoștințele teologice, fie să își intensifice trăirea și experiența credinței, așa încât a o cerceta cu toată atenția este o chestiune care se impune de la sine.

